

Відмова від правосуддя:

розслідування вбивства Павла Шеремета в Україні не дало результатів

Спеціальний звіт Комітету захисту журналістів

Відмова від правосуддя: **розслідування вбивства Павла Шеремета в Україні не дало результатів**

Спеціальний звіт Комітету захисту журналістів.

Комітет захисту журналістів, заснований у 1981 р., відповідає на атаки на пресу в усьому світі. CPJ щороку документує сотні таких випадків і вживає відповідні заходи від імені журналістів та інформаційних організацій, не зважаючи на політичну ідеологію. Щоб зберегти свою незалежність, CPJ не приймає фінансування від держави. CPJ повністю фінансується за рахунок приватних внесків від фізичних осіб, фондів та корпорацій.

© 2017 Committee to Protect Journalists, New York. All rights reserved.

Design, infographic: John Emerson and SooYoung VanDeMark. Infographic: Maha Masud.

ISBN 978-0-9991321-2-8

Про звіт

Після загибелі відомого журналіста Павла Шеремета внаслідок вибуху автомобіля в Києві минув майже рік, проте досі ніхто не був заарештований або звинувачений, хоча Президент України Петро Порошенко обіцяв швидке розслідування. Українська влада заявляє, що Росія є головним підозрюваним, але відсутність прогресу в цій справі у поєднанні з фактами, які вказують на можливу причетність України, послаблюють довіру до Києва і вказують на необхідність проведення незалежного розслідування.

Спеціальний звіт Комітету захисту журналістів.

Опублікований 12 липня 2017 р

Цей звіт розробив Крістофер Міллер, американський репортер, що працює в Києві. Ніна Огнянова, координатор програми CPJ в Європі та Центральній Азії, написала вступ: «Україна повинна довести свою готовність виконати зобов'язання провести достовірне розслідування вбивства Шеремета».

Крістофер Міллер, кореспондент радіо «Вільна Європа» / радіо «Свобода» в Україні, писав про конфлікт, корупцію та політику в регіоні для різних ЗМІ, зокрема CNN, лондонські газети «The Times», «The Guardian», а також для «GlobalPost». Коли Крістофер працював редактором новин та репортером в українській газеті «Kyiv Post» у 2014 р., він допомагав керувати відділом новин, який 2014 р. отримав Міссурійську почесну медаль за особливі заслуги в галузі журналістики за висвітлення кризи в Україні.

Ніна Огнянова – координатор програми CPJ в Європі та Центральній Азії. Огнянова здійснила численні журналістські місії щодо встановлення фактів та адвокації по всьому регіону і є автором кількох звітів CPJ, зокрема про безкарність. Її коментарі щодо свободи преси були опубліковані в «The Guardian», «International Herald Tribune», «Huffington Post», «EU Observer» тощо.

Цей звіт також доступний англійською та російською мовами.

Фото на обкладинці: Церемонія вшанування життя та роботи відомого репортера Павла Шеремета у липні 2016 р. в Києві (AFP / Сергій Супінський)

ЗМІСТ

Україна має довести, що готова виконати зобов'язання провести достовірне розслідування вбивства Шеремета	6
Через свій жорсткий журналізм Шеремет нажив собі ворогів у трьох країнах	8
Життя в Білорусі	14
Життя в Росії	16
Життя в Україні	17
Останні дні Павла	21
Інфографіка: Напрямки слідства	13
Інфографіка: Дані розслідування в цифрах	22
Рекомендації	28

Україна має довести, що готова виконати зобов'язання провести достовірне розслідування вбивства Шеремета

Павло Шеремет був непересічним журналістом, чия робота стала прикладом найкращих практик у країнах, у яких він працював: Білорусі, Росії та Україні. Незважаючи на атаки та погрози, які він отримував упродовж своєї кар'єри, Шеремет не боявся критикувати владу. Саме за це СРІ нагородив його в 1998 р. Міжнародною премією свободи преси.

Коли Павло Шеремет загинув унаслідок вибуху автомобіля 20 липня 2016 р., журналістська спільнота втратила не лише колегу, але й палкого прихильника. За його вишуканий стиль і прагнення до пошуку істини у 2005 р. СРІ попросив Шеремета провести в Москві конференцію, головною темою якої була безкарність за вбивства журналістів у Росії. Це був ідеальний вибір. Багато років Шеремет закликав пояснити зникнення й імовірне вбивство у 2000 р. його колеги та друга, білоруського оператора Дмитра Завадського. Він палко говорив у Москві про необхідність боротися за справедливість, ставити складні питання та вимагати відповідей. Шеремет зумів переконати всіх присутніх у тому, що, якщо працювати разом, правда впливе назовні і справедливість переможе. Тепер, 10 років потому, СРІ вимагає відповідей у справі про вбивство Павла Шеремета.

Вбивство Шеремета сталося у суперечливий для України час. У 2016 р. СРІ задокументував випадки ворожого ставлення та атак на журналістів, які у своїх репортажах критикували уряд або ставили під сумнів його способи розв'язання конфлікту з сепаратистами, яких підтримує Росія. Націоналістичні групи словесно принижували або погрожували кореспондентам, які висвітлювали події на сході країни. У деяких випадках урядовці та співробітники органів безпеки, зокрема і міністр внутрішніх справ, під контролем якого знаходиться департамент, що займається розслідуванням вбивства Шеремета, не лише стояли осторонь, а й підбадьорювали нападників.

За цих обставин вбивство такої видатної особистості сколихнуло всю українську пресу. Незалежні журналісти в Україні розповідають, що продовжують досліджувати такі делікатні теми, як корупція, зловживання службовим становищем, війна на сході, проте вони все більше відчують небезпеку. Головний редактор «Української правди» Севгіль Мусаєва-Боровик сказала СРІ: «Я переживаю за безпеку моїх колег з того моменту [після загибелі Шеремета]. Після цього вбивства хочеться бути обережним. Я не знаю, як довго це почуття триватиме». Євген Кисельов, російський журналіст, який отримав Міжнародну премію свободи преси, додав: «Журналіста можуть вбити, щоб іншим не кортіло, ніби кажучи “Не треба заходити надто далеко”».

Українська влада заявляє, що вона налаштована на розкриття вбивства Павла Шеремета, але не пропонує жодних очевидних доказів на підтримку своєї основної версії розслідування – російського сліду. В умовах напружених стосунків між двома країнами Україні політично дуже зручно повісити вбивство такої відомої особистості, як Шеремет, на Росію. Багато родичів та колег Павла не вважають цю версію переконливою.

Президент України Петро Порошенко назвав розслідування вбивства справою честі. Але минув майже рік, а запитань більше, ніж відповідей. Чи є в Україні докази участі Росії? Чи ретельно

На фото Павло Шеремет з тодішнім виконавчим директором СРІ Енн Купер. Журналіст тримає в руках свою Міжнародну премію за свободу преси під час церемонії в 1998 р. (Reuters / Василь Федосенко)

вивчають українські слідчі питання про те, чому за Шереметом стежили? Як вони звітують про присутність колишнього співробітника СБУ біля будинку Шеремета в ніч перед його вбивством?

Як це часто трапляється в країнах колишнього радянського блоку, журналістська спільнота була змушена виконувати роботу влади. Деякі нові й дуже важливі матеріали у справі Шеремета з'явилися завдяки документальному фільму «Вбивство Павла», спільного виробництва Центру з дослідження корупції та організованої злочинності (ОССТР) та незалежної агенції журналістських розслідувань «Слідство.Інфо», який вийшов в світ у травні 2017 р. Команді, що працювала над стрічкою, вдалося встановити особу колишнього співробітника СБУ, якого зафіксували камери спостереження біля будинку Шеремета у ніч, коли двоє невідомих убивць встановили вибуховий пристрій під автівкою журналіста. (Колишній агент заперечував причетність до вбивства. Влада каже, що його зараз допитують, і міліція каже, що вони розслідують його присутність неподалік.)

Ті, хто стежать за ходом розслідування, побоюються, що органи влади, цілком імовірно, не в повній мірі вивчають версію про можливий український слід. А присутність колишнього співробітника СБУ, а також повідомлення Шеремета про те, що за ним стежили впродовж кількох місяців до вбивства, лише посилюють це занепокоєння.

Існування такої можливості викликає сумніви в тому, що офіційному розслідуванню можна довіряти. Щоб відновити довіру до слідства, українській владі слід розглянути питання про те, щоб запросити незалежних міжнародних слідчих задля ретельного вивчення кожного мотиву та вчинення правосуддя. Якщо Україна дійсно має серйозні наміри щодо інтеграції в Європейський Союз, вона повинна дотримуватись одного з головних європейських принципів – поваги до вільної та незалежної преси. Тоді і лише тоді Україна почне жити відповідно до ідеалів демократії, заради яких Павло Шеремет приїхав жити і працювати в цій країні. ♦

Через свій жорсткий журналізм Шеремет нажив собі ворогів у трьох країнах

КИЇВ — Олена Притула так міцно спала, що не могла повністю усвідомити той нічний жах, який розгортався просто за порогом її будинку, поки не побачила все на власні очі.

Це сталося 20 липня 2016 р. близько 7:40 ранку. Цивільний чоловік Притули, білоруський журналіст Павло Шеремет, поцілував її на прощання, як він робив кожного ранку перед тим, як їхав на її автомобілем на київську радіостанцію «Вісті», де був ведучим щоденної програми новин. Павло зрідка змінював свою щоденну рутину, а Олена майже ніколи не пропускала його програму о 8:00.

Але того дня, коли сонце вже зійшло, Олена Притула, яка є власницею, співзасновницею та колишнім головним редактором впливового інформаційного сайту «Українська правда», спокійно дрімала. Коли через потужний вибух сколихнулося її ліжко, розлетілися птахи за вікном та о 7:45 увімкнулася сигналізація в автомобілях на вулиці, їй навіть не хотілося вставати з ліжка, як вона сама розповіла.

«Я вийшла на балкон, щоб подивитися, що саме вибухнуло і де, але не побачила жодних ознак диму і не могла зрозуміти, де це відбувається», – сказала Олена. Вона розповіла мені, що вже збиралася повернутись назад у ліжко, коли «в голові промайнула думка: ми можемо зробити репортаж про те, що сталося; а якщо Павло проїжджав поруч, то він би точно зупинився і зробив фото або написав би про це в Twitter, щоб потім обговорити це на радіо».

За словами Олени, коли вона набрала його номер, то отримала повідомлення, що абонент знаходиться поза зоною зв'язку, і вирішила, що він просто забув увімкнути телефон. Вона телефонувала йому ще п'ять разів, та відповіді не було. Хоча їй видалося це дивним, Олена подумала, що Павло, мабуть, вже був у студії і готувався до своєї програми.

Але Павла не було в офісі радіо «Вісті», і його колеги дивувалися, чому він не з'явився. Марія Штогрин, радіоведуча, яка часто працювала разом із

Шереметом, сказала, що намагалася додзвонитися Павлові приблизно о 7:50, проте отримала те саме автоматичне повідомлення, що й Олена Притула. «Ми були здивовані, тому що він завжди приїжджав ще до початку своєї програми», – сказала вона мені. Вона передзвонила йому ще раз, подумавши, що Павло, можливо, застряг у заторах.

Тим часом люди почали сходитися до жвавого перехрестя між вулицями Івана Франка та Богдана Хмельницького, що знаходиться на відстані приблизно 500 м на південь від будинку Олени Притули та через один квартал від Національної опери в самому центрі української столиці. За її словами, у цей момент у неї прокинулися журналістські інстинкти. «Я навіть не вмилася, просто одягла першу сукню, яку побачила, і вийшла на вулицю», – сказала вона.

Олена побачила натовп на перехресті та обгорілу, тліючу машину, яку підірвали, як пізніше повідомили представники влади, за допомогою саморобного вибухового пристрою. Серед людей була паніка, а уламки від машини були розкидані по дорозі. На фото, яке вона зробила, є часова мітка, яка допомагає відстежити її переміщення на місці подій. О 7:56 вона сфотографувала автомобіль. Було важко розпізнати його модель, але один із пожежників повідомив, що це був «Форд». Олена подумала про себе: «Слава Богу, це не наш».

Проте коли пожежники омили колісні диски, виявилось, що це був Subaru – її Subaru CrossTrek.

Співробітникам поліції було відомо лише те, що водія, Павла Шеремета, забрали з машини, проте вони не знали, куди саме. Олена Притула знайшла його в машині швидкої допомоги на протилежному боці вулиці. Він лежав на ношах майже повністю прикритий – було видно лише його обличчя. «Мені потрібно було подивитися», – сказала вона. – «Його можна було впізнати, але його обличчя виглядало неживим».

Олена розповіла, що лікар попередив її, щоб вона

Павло Шеремет виступає в ефірі однієї з київських радіостанцій у 2015 р. Упродовж своєї кар'єри журналіст працював у друкованій пресі, на радіо й телебаченні в Білорусі, Росії та Україні. (Reuters / Валентин Огіренко)

не торкалася Павла, оскільки його нога «відвалювалась», ледве тримаючись за шкірний покрив.

За кілька хвилин повідомили про смерть Павла.

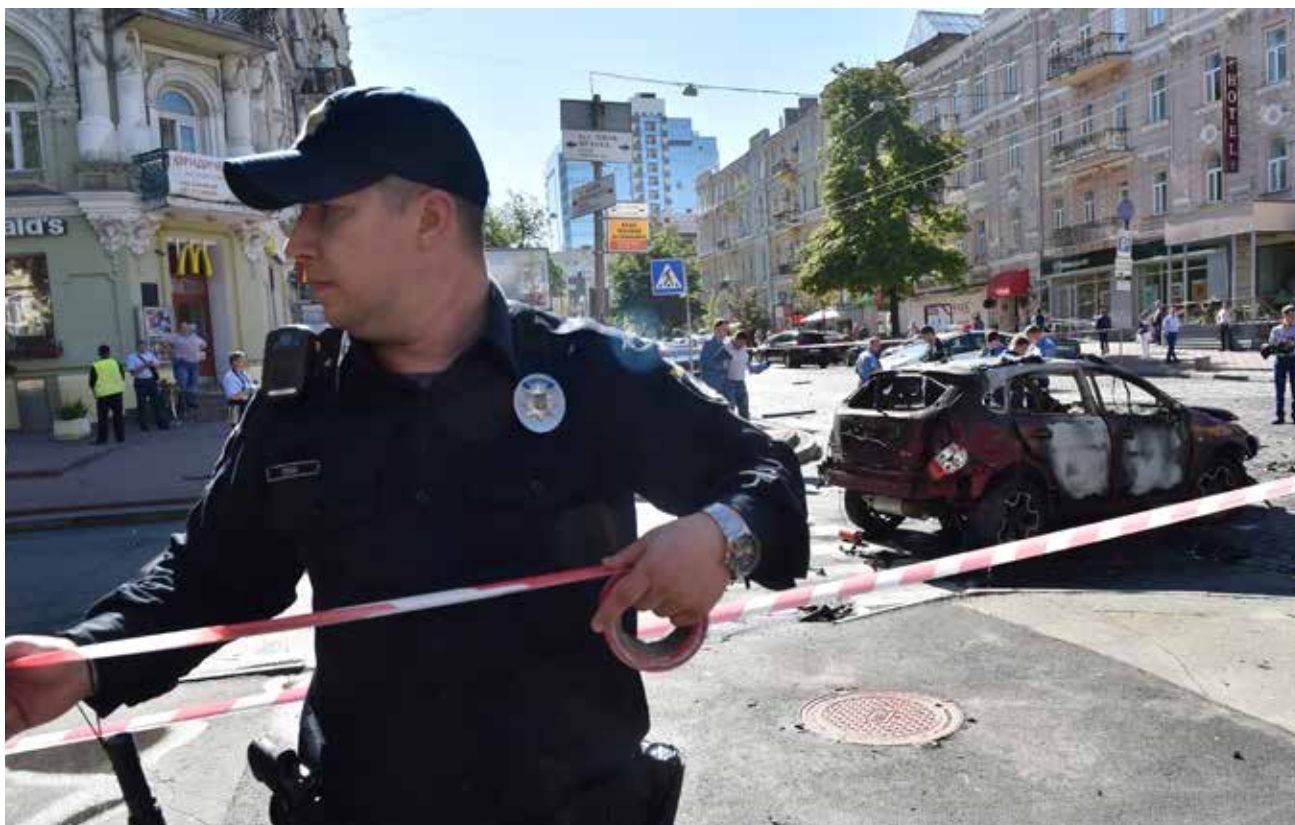
Павло Шеремет, 44-річний здоровань білоруського походження, жив і працював тривалий час у своїй рідній країні, а також у Росії та Україні. У нього було дуже багато друзів, які обожнювали його дотепність та шарм і поважали за журналістські розслідування, його роботу як телеведучого, політичного коментатора й автора.

У нього були і вороги. Він критикував владу в кожній з цих трьох пострадянських країн, де налагодив тісні особисті та професійні зв'язки з впливовими особами, зокрема із досить суперечливими. Йому часто погрожували та залякували через журналістську діяльність, тому його родичі, друзі, колеги та слідчі дійшли висновку, що мотивом вбивства Павла, швидше за все, була помста за професійну діяльність.

Спочатку була надія на те, що вбивство Шеремета буде розкрито досить швидко. Ця справа стала дуже

важливим випробуванням для реформованого, прозахідного українського уряду, а Президент України Петро Порошенко в липні 2016 р. пообіцяв особисто стежити за «прозорим розслідуванням». Він сказав, що будуть використані всі необхідні ресурси, та призначив слідчих найвищого рівня для ведення цієї справи. «Це справа честі вжити всіх необхідних заходів для якнайшвидшого розкриття цього злочину», – сказав Порошенко.

Але минув майже рік після смерті Павла Шеремета, і складається враження, що справа завмерла. Критики звинувачують владу то в некомпетентності, то в халатності чи саботажі, або ж в усьому одночасно. Ніхто не розповів публічно про двох підозрюваних, яких зафіксувала камера спостереження в момент, коли вони встановлювали вибуховий пристрій у машині. Про надзвичайно важливі відео докази стало відомо лише після публікації журналістів; керівники Національної поліції та Служби безпеки звинувачували один одного в знищенні відео доказів; потенційні свідки та колеги Шеремета кажуть, що слідчі не допитали їх як слід; а очільник Національної поліції,

Поліція огорожує вулиці Києва, на яких за допомогою вибухового пристрою була підірвана автівка Павла Шеремета 20 липня 2016 р. (AFP / Сергій Супінський)

якому спочатку доручили вести розслідування, пішов у відставку. Схоже, що за Шереметом та за його колегами з «Української правди» стежили впродовж кількох місяців до його вбивства, проте незрозуміло, хто саме і з якою метою.

Крім того, 24 травня міністр внутрішніх справ Арсен Аваков, під контролем якого знаходиться Національна поліція, заявив, що слідчий зробив «помилку», через що необхідно переглянути всі докази. Аваков не назвав прізвища офіцера.

У письмовій заяві, наданій СРІ, директор Національної поліції України з питань комунікацій Я.В.Тракало не відповів прямо на запитання про передбачувану помилку міліції.

Поліція дуже повільно виявляє потенційних свідків. Лише після того, як у травні вийшов документальний фільм «Вбивство Павла» спільної продукції Центру з дослідження корупції та організованої злочинності (ОCCRP) та незалежної агенції журналістських розслідувань «Слідство.Інфо», поліція допитала колишнього співробітника СБУ Ігоря Устименка. Наразі це єдина особа, що під час закладання вибухівки та перед цим знаходилася поблизу місця злочину, про яку було повідомлено публічно.

СБУ, наступниця КДБ УРСР, є одним з

правоохоронних органів, залучених до розслідування. Порошенко особисто призначив Василя Грицака головою СБУ. Як повідомили мені мої контакти в апараті безпеки України, які просили не називати їхніх імен, оскільки вони не мають повноважень обговорювати конфіденційну інформацію про структуру, у СБУ намагаються викоринити російських шпигунів та агентів, що симпатизують Росії, з моменту повалення режиму президента Віктора Януковича в 2014 р.

Тим часом міністр внутрішніх справ Арсен Аваков заявив на прес-конференції в лютому, що все вказує на те, що вбивство Шеремета було «замовним, і замовлення прийшло з Росії».

Росія відкидає звинувачення України. «Як це часто трапляється в реаліях сьогоденної України, відразу знайшлися ті, хто в своїй отруєній русофобією свідомості відразу «вирахували» в цій жорстокій розправі якийсь «російський слід», – заявили в Міністерстві закордонних справ Російської Федерації у відповідь на звинувачення українських чиновників після вбивства, як повідомили російські державні ЗМІ.

Упродовж кількох місяців я провів десятки інтерв'ю, під час яких слідчі розповіли мені, що у них є лише непрямі докази, які могли б підтвердити версію

А. Авакова про вбивство, замовлене з Росії, і що слідство у справі Шеремета ведеться за трьома основними напрямками – білоруський, російський та український слід, в основі яких – конфлікти журналіста або критика влади чи інших впливових осіб у кожній з трьох країн. Крім того, слідчі повідомили, що в рамках кожного напрямку вони також вивчають конфлікти в особистому житті Павла Шеремета, зокрема й можливі фінансові проблеми, які також могли стати приводом для вбивства. Вони також уможливають версію про те, що Олена Притула була справжньою мішенню, хоча, за їхніми словами, ця версія здається менш імовірною.

Під час прес-конференції, яка відбулася 14 травня в Києві, Петро Порошенко, звернувшись до журналістів, одягнених у футболки з написом «Хто вбив Павла?», сказав, що він «незадоволений» результатами розслідування. «Я незадоволений, що досі в нас немає вбивці, і він не притягнутий до відповідальності», – сказав Президент.

Світлана Калінкіна, білоруська журналістка і давня подруга Павла Шеремета, з якою вони разом написали книгу про білоруського лідера Олександра Лукашенка «Випадковий президент», розповіла мені в Мінську, що відразу після смерті Павла один з її колег сказав: «Слава Богу, що це сталося в Україні, а не в Росії чи Білорусі, тому що, якби це сталося в одній з цих двох країн, ми б ніколи не дізнались, хто стоїть за цим убивством».

«Але схоже, що це не так», – сказала вона.

Насправді понад десять друзів, колег та родичів Павла, які дали інтерв'ю для цього звіту, зокрема і Світлана Калінкіна, сказали, що вони підозрюють, що вбивство Павла пов'язане саме з Україною, покликаючись на його минулу роботу та ворожість і підозріле ставлення до критично налаштованих журналістів в Україні в той час

Ті, хто кинув виклик українським можновладцям, вивчав їхні статки та конфлікти інтересів, або піддавав сумніву офіційну риторику про конфлікт із сепаратистами, яких підтримує Росія, на сході країни, зазнавали фізичного насилля, їх переслідували, за ними, як стверджується, стежила влада, проти них проводились скоординовані онлайн кампанії проурядовими або націоналістичними тролями, щоб дискредитувати або залякати їх, про що повідомляли багато журналістів, які дали інтерв'ю для цього звіту, а також для радіо «Вільна Європа» / радіо «Свобода» (RFE / RL), коли я висвітлював події в Україні.

Деякі високопоставлені урядовці та співробітники

На цій фотографії, зробленій Оленою Притулою до того, як вона зрозуміла, що її цивільний чоловік був у машині, яка вибухнула, пожежники намагаються загасити полум'я на одній із київських вулиць. (Олена Притула)

Служби безпеки, зокрема Аваков, публічно підтримували атаки на журналістів, писавши на своїх особистих сторінках в мережі Facebook, що вони отримали те, що заслужили.

Катя Горчинська, в минулому журналістка, яка стала головним виконавчим директором незалежного українського телеканалу «Громадське телебачення», розповіла мені, що ця ситуація нагадала їй про 1990-ті та початок 2000-х років, коли на журналістів нападали та вбивали безкарно.

Україна мала погану репутацію в тому, що стосується розслідування злочинів проти журналістів, задовго до вбивства Павла Шеремета. Починаючи з 1992 р. щонайменше сімох журналістів було вбито безпосередньо через їхню роботу, причому п'ять злочинів залишились абсолютно безкарними, згідно з дослідженнями СРІ. Більшість із цих журналістів висвітлювали проблеми політичної корупції, організованої злочинності або діяльність впливових олігархів.

Один із цих випадків і досі не дає спокою українцям, а особливо Олені Притулі. У вересні 2000 р. Георгій Гонгадзе, який займався журналістськими розслідуваннями та разом із нею заснував «Українську правду», зник безвісти після того, як вийшов з її квартири, прямуючи додому до дружини та двох дітей.

За два місяці, 3 листопада, в лісі за містом знайшли його тіло, облите якоюсь хімічною речовиною, що мала прискорити розкладання. Як повідомляли в новинах та за інформацією поліції, тіло було

обезголовеним, і на ньому були ознаки катувань.

Ця справа була надзвичайно важливою, оскільки виявилось, що до неї був причетний тодішній президент Леонід Кучма після того, як в пресу потрапила інформація про аудіо запис, на якому нібито він обговорював способи позбавитись від Гонгадзе. Гонгадзе критикував президента в «Українській правді» і на телебаченні. Кучма заперечував свою причетність до вбивства. Коли у 2011 р. була порушена кримінальна справа, він сказав, що готовий «пройти крізь пекло», щоб довести свою невинуватість. За місяць справу закрили, і екс-президенту не було пред'явлено жодних обвинувачень. Вбивця Гонгадзе, колишній генерал МВС, та троє співучасників – офіцерів низького рівня, були притягнуті до відповідальності, проте не замовники вбивства.

Нинішній конфлікт між Росією та Україною, який, згідно з доповіддю Управління ООН з прав людини, забрав життя понад 10 тис. чоловік і триває вже четвертий рік, загострює проблеми преси. Обидві країни заборонили журналістам в'їхати до своїх відповідних країн, а в деяких випадках Росія затримала журналістів. Влада чинила тиск, блокувала роботу або закривала ЗМІ, які критикували її.

І кожна зі сторін натравила одна на одну цілу мережу підтримуваних урядами тролів та ботів – автоматизованих облікових записів в соціальних мережах. У Росії є власне Агентство інтернет-досліджень та потужні державні ЗМІ, а Україна має кібер-армію, підконтрольну Міністерству інформаційної політики. Особа, яка очолювала це міністерство до травня, колишній журналіст Юрій Стець, – близький союзник Порошенка.

У 2015 р. я зареєструвався під власним іменем, щоб отримувати інформаційний бюлетень групи. Мені було цікаво дізнатися, які замовлення надходили. Інформаційних воїнів заохочували публічно викривати будь-які повідомлення, що розповсюджували «російську пропаганду» онлайн, наприклад, ті, у яких використовувався термін «повстанець», коли мова йшла про підтримуваних Росією сепаратистів, або «українська криза», коли говорилось про конфлікт. Термін, який найбільше полюбляє використовувати кібер-армія для опису сил, що підтримує Росія, є «терористи», а для опису конфлікту – «війна Росії проти України».

Проте онлайн-наступ кібер-армії був доволі м'яким порівняно з діями української ультранационалістичної групи.

У травні 2016 р. на проурядовому сайті «Миротворець» були опубліковані імена, місце роботи та

контактні дані понад 5 тис. українських та міжнародних репортерів і посередників, які подали заявку на акредитацію для преси для роботи в сепаратистських районах, назвавши їх «спільниками терористів». Через цю інформацію вони стали мішенями так званих українських патріотів, які почали відправляти їм загрозові повідомлення та електронні листи, причому деякі з них були анонімними та містили загрози фізичної розправи та вбивства. Катерина Сергацкова, позаштатний співробітник «Громадського телебачення» та «Української правди», розповіла мені, що отримала повідомлення, у якому погрожували їй та її дитині.

Замість того, щоб прислухатися до публічних закликів розслідувати такі випадки, міністр внутрішніх справ Арсен Аваков захищав «Миротворець» на своїй сторінці у Facebook, написавши, що він підтримує волонтерів сайту, а не журналістів, назвавши їх «ліберальними сепаратистами».

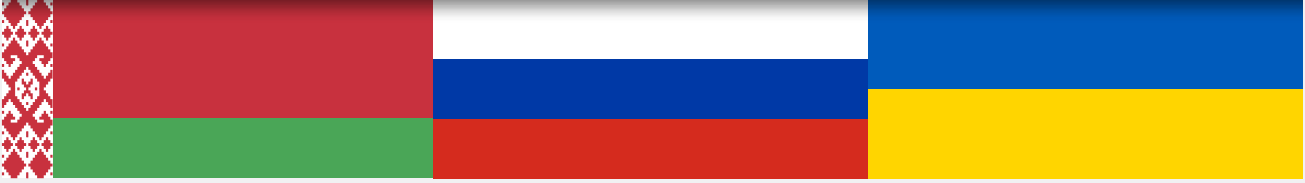
На сайті «Миротворець» зазначається, що ним керує українець, якого звали Роман Зайцев. На фото профілю Зайцева у Facebook його обличчя приховує маска, а також на сторінці написано, що він є керівником сайту, а до цього був «керівником відділу» СБУ. У прес-службі СБУ мені повідомили, що вони не співпрацюють із сайтом «Миротворець», і серед їхніх співробітників ніколи не було нікого з іменем Роман Зайцев.

За словами журналістів, які досліджували «Миротворець», на його роботу впливає, а можливо і контролює, нардеп-популіст і радник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко, який незмінно підтримував сайт публічно. Коли під час інтерв'ю в серпні 2016 р. я прямо запитав Геращенка про це, він підморгнув, кажучи, що не має нічого спільного з сайтом. Потім він поплескав мене по коліну і сказав, що я теж був спільником сепаратистів, оскільки моє ім'я було в списку «Миротворця».

24 травня 2016 року СРІ закликав Петра Порошенка засудити «Миротворець» та коментарі Геращенка й Авакова. Президент так і вчинив на своїй щорічній прес-конференції 3 червня, проте із застереженням та лише після того, як журналісти натиснули на нього. «На жаль, я маю інформацію, що деякі з цих журналістів [зі списку «Миротворця»] готують негативні коментарі і статті про Україну. Я люб'язно прошу вас: не робіть цього», – сказав Порошенко.

Саме за таких обставин Павло Шеремет працював в «Українській правді» та з 2015 р. на радіо «Вісті», де він зрештою став ведучим щоденного ранкового

Напрямки слідства

Білорусь

ПІДОЗРЮВАНІ: ВЛАДА БІЛОРУСІ,
ПРОУРЯДОВІ ДІЯЧІ

ПОТЕНЦІЙНИЙ МОТИВ: ДОВГОТРИВАЛА
ВОРОЖНЕЧА З ПРЕЗИДЕНТОМ
ОЛЕКСАНДРОМ ЛУКАШЕНКОМ ТА
КРИТИКА ПАВЛА ШЕРЕМЕТА НА ЙОГО
АДРЕСУ, НАСЛІДКОМ ЧОГО СТАЛО
ПОЗБАВЛЕННЯ ШЕРЕМЕТА БІЛОРУСЬКОГО
ГРОМАДЯНСТВА. КРИТИКА НА
АДРЕСУ ВЛАДИ НА “БІЛОРУСЬКОМУ
ПАРТИЗАНИ”, НЕЗАЛЕЖНОМУ САЙТІ
НОВИН, ЗАСНОВАНОМУ ЖУРНАЛІСТОМ
ШЕРЕМЕТОМ

ДОКАЗИ: НЕПРЯМІ. СПЕЦСЛУЖБИ
ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У ВБИВСТВІ ДРУГА
ТА ОПЕРАТОРА ШЕРЕМЕТА ДМИТРА
ЗАВАДСЬКОГО В 2000 РОЦІ. ПРИБІЧНИКИ
ЛУКАШЕНКА ТОДІ ПОГРОЖУВАЛИ
ШЕРЕМЕТУ ТА ЙОГО РОДИНИ

РЕАКЦІЯ: БІЛОРУСЬ ЗАПЕРЕЧУЄ СВОЮ
ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ВБИВСТВА ЗАВАДСЬКОГО.
ЛУКАШЕНКО ВИЗНАЄ ФАКТ ПЕВНОГО
НАПРУЖЕННЯ, ЩО МАЛО МІСЦЕ МІЖ НИМ І
ШЕРЕМЕТОМ, АЛЕ ВІН КАЖЕ ЙОГО РОДИНИ,
ЩО ПОВАЖАВ ЖУРНАЛІСТА

Росія

ПІДОЗРЮВАНІ: ВЛАДА РОСІЇ,
ПРОКРЕМЛІВСЬКІ ДІЯЧІ

ПОТЕНЦІЙНИЙ МОТИВ: ПОСІЯТИ ХАОС І
СТРАХ В УКРАЇНІ, ЗМУШУЮЧИ ЗАМОВКНУТИ
ВПЛИВОВОГО ТА КРИТИЧНОГО
ЖУРНАЛІСТА. ПОМСТА ПАВЛУ ШЕРЕМЕТУ
ЗА ЙОГО ДРУЖБУ З БОРИСОМ НЕМЦОВИМ,
УБИТИМ ЛІДЕРОМ РОСІЙСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ ТА
ЗАТЯТИМ КРИТИКОМ КРЕМЛЯ

ДОКАЗИ: НЕПРЯМІ. ПРЕДСТАВНИКИ
УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО
ВБИВСТВО ШЕРЕМЕТА БУЛО СКОЄНЕ ЗА
ТАКОЮ Ж СХЕМОЮ, ЯК І ІНШІ ВБИВСТВА
КРИТИКІВ КРЕМЛЯ, СКОЄНІ ЗА ЧАС
ПРАВЛІННЯ ВОЛОДИМИРА ПУТІНА. КРЕМЛЬ
НАКАЗАВ СТР ЗНЯТИ ШЕРЕМЕТА З ЕФІРУ
В 2014 Р. ПІСЛЯ ТОГО, ЯК ВІН ВИСЛОВИВСЯ
ПРОТИ АНЕКСІЇ КРИМУ ТА ВІЙСЬКОВОГО
ВТРУЧАННЯ РОСІЇ У СХІДНІЙ УКРАЇНІ.
ПРОКРЕМЛІВСЬКІ ЗМІ ЗРОБИЛИ З НЬОГО
ВОРОГА НАРОДУ

РЕАКЦІЯ: РОСІЯ ЗАПЕРЕЧУЄ СВОЮ
ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ВБИВСТВА ШЕРЕМЕТА І
СТВЕРДЖУЄ, ЩО ТАКІ ЗВИНУВАЧЕННЯ Є
ПРОЯВОМ “РУСОФОБІЇ” З БОКУ УКРАЇНИ

Україна

ПІДОЗРЮВАНІ: УКРАЇНСЬКА ВЛАДА ЧИ
ГРУПИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЮ, РАДИКАЛЬНІ
НАЦІОНАЛІСТИ

ПОТЕНЦІЙНИЙ МОТИВ: ЗМУСИТИ ЗАМОВКНУТИ
ВПЛИВОВОГО ЖУРНАЛІСТА ТА СПРИЯТИ
ВСТАНОВЛЕННЮ АТМОСФЕРИ СТРАХУ З МЕТОЮ
КОНТРОЛЮ НАД НЕЗАЛЕЖНИМИ ЗАСОБАМИ
МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ. ПОМСТА ЗА КРИТИКУ
НА АДРЕСУ УКРАЇНИ ЗА ПРОВАЛ ПРОВЕДЕННЯ
ОБИЦЯНИХ РЕФОРМ ПІСЛЯ ПРОТЕСТІВ 2014
РОКУ, КРИТИКУ ВІСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ
НАЦІОНАЛІСТІВ І КРИТИЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ
“УКРАЇНСЬКОЮ ПРАВДОЮ” УРЯДУ УКРАЇНИ

ДОКАЗИ: НЕПРЯМІ. ФІЗИЧНІ НАПАДИ ТА
ОНЛАЙН НАПАДКИ НА ЖУРНАЛІСТІВ ЗА
ПІДТРИМКИ ДЕЯКИХ ОФІЦІЙНИХ ОСІБ, ЩО
ПЕРЕДУВАЛИ ВБИВСТВУ ПАВЛА ШЕРЕМЕТА. НА
ВІДЕО З КАМЕР СПОСТЕРЕЖЕННЯ -КОЛИШНІЙ
СПІВРОБІТНИК СБУ НЕПОДАЛІК КВАРТИРИ
ШЕРЕМЕТА В НІЧ, КОЛИ ПІДОЗРЮВАНІ, ОСОБИ
ЯКИХ ДОСІ НЕ ВСТАНОВЛЕНІ, ЗАКЛАЛИ
БОМБУ ДО ЙОГО АВТОМОБІЛЮ. “УКРАЇНСЬКА
ПРАВДА” ВСЕ КРИТИЧНІШЕ ТА КРИТИЧНІШЕ
ВИСВІТЛЮЄ ВЛАДУ УКРАЇНИ. ЗА ШЕРЕМЕТОМ
ЗДІЙСНЮВАЛОСЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

РЕАКЦІЯ: НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ТА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ РОЗПОВІЛИ
СРІ ПРО ПРОДОВЖЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
У СПРАВІ, ПРОТЕ ВІДМОВИЛИСЯ ПРЯМО
ВІДПОВІСТИ ЧИ МОЖЕ ПІДОЗРЮВАТИСЯ
ВЛАДА ЧИ ОСОБИ, НАБЛИЖЕНІ ДО НЕЇ, В
СКОЄННІ ЦЬОГО ЗЛОЧИНУ. СБУ ЗАЯВИЛА, ЩО
ЇЇ КОЛИШНІЙ СПІВРОБІТНИК НЕ Є ПРИЧЕТНИМ
ДО ЦЬОЇ СПРАВИ

шоу. Перед своєю загибеллю він працював одночасно в обох місцях.

На думку деяких його колег, через роботу як на радіо, так і в газеті він міг стати мішенню для певних груп. Деякі українські націоналісти, зокрема і впливові особи, вважали, що радіо «Вісті» поширює російську пропаганду, оскільки його власник, екс-міністр фінансів України Олександр Клименко, був союзником колишнього Президента Віктора Януковича. Обидва втекли в Росію у лютому 2014 р. (Радіо «Вісті» припинило роботу в Україні в лютому 2017 р. після того, як Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, що здійснює державне регулювання у сфері телерадіомовлення, не поновила ліцензію на трансляцію для цієї радіостанції, як повідомив Клименко в електронному листі).

Іншим була не до вподоби «Українська правда» через критику та журналістські розслідування. Ігор Гужва, головний редактор сайту новин «Страна.ua» (а раніше був шеф-редактором «Вісті-новин», під керівництвом якого знаходилося радіо «Вісті»), розповів мені, що за кілька місяців до смерті Шеремета він помітив, що «Українська правда» почала «досить скептично ставитися до чинного уряду», і досі це не змінилося. За його словами, сайт газети та її журналістів публічно атакували проурядові тролі за кілька тижнів до вбивства Шеремета. Це важливо, оскільки «Українська Правда» була одним із найбільш значущих засобів масової інформації під час [революції, яка повалила режим Януковича], і вважається, що вона допомогла новому уряду прийти до влади», – сказав Гужва.

Остання публікація Шеремета в “Українській правді”, зроблена за три дні до його вбивства, також містила критику. У ній він попереджав державне керівництво про необмежену владу «депутатів-комбатів і людей у камуфляжі, які якщо ще не вище закону, то на замовлення здатні паралізувати дію будь-якого закону» – членів ультраправих націоналістичних батальйонів, деяких з яких правозахисні групи звинувачували у катуваннях та воєнних злочинах під час конфлікту з проросійськими сепаратистами. Колишній командир батальйону «Азов», а тепер політичний лідер групи, народний депутат Андрій Білецький, якого Шеремет хвалив за те, що він в основному добре тримав свій батальйон під контролем, був одним із останніх, хто бачив журналіста живим.

Через цю запутану мережу зв'язків з'явилися протилежні чутки про вбивство Шеремета. Одним з безпідставних припущень, висловлених в інтернеті

(я відслідкував, що воно вперше з'явилося у статті на незалежному українському сайті новин «Обозреватель» у квітні 2013 р.), було те, що Павло Шеремет – таємний агент ФСБ Росії, головної наступниці КДБ. Українські тролі стверджували, що російська влада наказала вбити Шеремета, бо він перейшов на інший бік, а російські тролі своєю чергою писали, що це зробила українська влада, оскільки стало відомо, що він був шпигуном.

ЖИТТЯ В БІЛОРУСІ

Список тих, хто міг мати мотив вбити Шеремета буде неповним, якщо не згадати про його видатну роботу в рідній Білорусі. В той час один із близьких йому однодумців зник, а згодом повідомили про його смерть.

Шеремет, який виріс у родині чиновника Мінської міської ради Григорія Шеремета та наукового співробітника Національної академії наук Білорусі Людмили Шеремет, вперше відчув смак журналістики під час роботи в банку в 1992 р., коли його запросили на телебачення на програму економічних новин як консультанта. До 1994 р. він був продюсером та ведучим програми «Перспект» – щотижневої інформаційно-аналітичної програми на «Першому національному каналі» Білорусі.

«Павло належав до категорії дітей радянської епохи, які мали час читати книги, вивчати мови та мріяти», – сказав Сакен Аймурзаєв, близький друг і колега Шеремета, який також працював на радіо «Вісті» і жив у Києві в тому ж будинку, що й Павло, трьома поверхами нижче. «У нього була інтелектуальна радянська сім'я».

Кар'єрний зріст Шеремета і Олександра Лукашенка припав на один і той самий час. Тоді Лукашенко був депутатом Верховної Ради Республіки Білорусь та великим шанувальником «Перспекту».

«Насправді тоді Шеремет був улюбленим журналістом Лукашенка», – сказала Калінкіна, його подруга і співавтор.

Завдяки цьому у Шеремета був доступ до Лукашенка, який став президентом у липні 1994 р. Він швидко налагодив стосунки з тими, хто знаходився в оточенні білоруського лідера.

Проте їхні стосунки почали погіршуватися після того, як популярність Шеремета зросла, і він взявся критикувати Лукашенка за його програму. Коли Президент почав консолідувати владу в своїх руках, то наказав зняти «Перспект» з ефіру в квітні 1995 р., за

Людмила Шеремет дивиться на фотографії сина у своїй квартирі в Мінську, розповідаючи, що слідчі майже ніколи не повідомляють їй нових даних розслідування вбивства. (Крістофер Міллер)

тиждень до референдуму, який розширив його повноваження. Шеремет залишився без роботи, проте не надовго.

Він став головним редактором «Білоруської ділової газети», невеликого, проте відомого видання, орієнтованого на бізнес. Під керівництвом Шеремета газета змінила тематику на більш політичну та соціальну. «Це була свого роду школа для незалежних білоруських журналістів під керівництвом Павла», – сказала Калінкіна. – «Коли він сам не робив репортажі, то навчав інших».

Газета розвивалась, і репортажі про антиурядові мітинги та критика політичної тактики Лукашенка в радянському стилі привертала все більшу увагу. Уряд побачив у цьому загрозу, за словами Калінкіної.

Через роботу Павла в газеті деякі колеги його батька Григорія Шеремета в міській раді почали ставитися до нього вороже, але він став на сторону сина. «Григорій дуже оберігав Павла. Він був неначе тигр»,

– розповідала Людмила Шеремет про свого покійного чоловіка.

Шеремет був задоволений тим, що змінилась направленість «Білоруської ділової газети», але «його зірка сяяла на телебаченні, він хотів повернутися туди», – сказала Калінкіна.

Невдовзі у нього з'явилася така можливість, коли російський державний телеканал ОРТ запропонував йому посаду керівника мінського бюро. Він мав стати ведучим провідних програм «Новини» та «Час».

Під час роботи на каналі ОРТ у червні 1997 р. Шеремет мав сутичку з Лукашенком, який любив перенесення дати Дня незалежності Білорусі з 27 липня, коли країна проголосила свій суверенітет після розпаду СРСР, на 3 липня, коли відзначали одне з радянських свят. Чинovníки Міністерства закордонних справ звинуватили Шеремета в тому, що він

образив президента та народ, назвавши цю пропозицію «ідея Президента Лукашенка» під час трансляції новин. Чинovníки назавжди скасували його акредитацію на участь в особливих заходах за «упереджене висвітлення подій», про що тоді повідомляв СРІ.

У липні того ж року Шеремет розгнівив Лукашенка ще більше, коли в ефірі розповів про контрабанду на кордоні, за словами його матері. Республіка Білорусь звинуватила Шеремета та його оператора Дмитра Завадського в незаконному перетині неконтрольованої ділянки білоруського кордону з Литвою, «перевищенні своїх професійних прав як журналістів» та участі у змові.

У січні 1998 р. суд визнав Шеремета та Завадського винними за всіма обвинуваченнями, засудивши їх до двох років та 18 місяців позбавлення волі відповідно та наказав виплатити штраф.

Стоячи у вітальні своєї мінської квартири біля фотографії Павла та Дмитра Завадського, на плечі якого висіла камера, Людмила Шеремет сказала, що ця сага була частиною «помсти» Лукашенка її сину за те, що той поставив його в незручне становище. «Цим він хотів помститися Павлові та залякати інших незалежних журналістів», – сказала вона.

Переслідування привернуло ще більше уваги до журналістської роботи Шеремета. СРІ нагородив його Міжнародною премією свободи преси у 1998 р. за його безстрашну рішучість.

Незважаючи на тиск з боку влади, Шеремет та Завадський поїхали до Чечні в 1999 р. для роботи над документальним фільмом, що складався з чотирьох частин, – «Чеченський щоденник» про Другу чеченську війну. Зйомки завершилися в травні 2000 р., і вже в липні показали першу частину. У той час СРІ задокументував, що після їхнього повернення Завадський отримував телефонні дзвінки з погрозами. 7 липня Завадський повинен був зустрітися з Шереметом в Національному аеропорту «Мінськ», але він так і не з'явився там.

Друзі та колеги Завадського побоювалися, що його викрали та вбили можливо через те, що він мав відзняті матеріали, на яких було видно, що білоруські агенти служби безпеки воювали на стороні чеченських повстанців, як повідомили тоді СРІ громадяни Білорусі, прізвища яких не вказуються. 28 листопада 2003 р. районний суд Мінська офіційно визнав загибель Завадського.

За словами матері Павла, він вважав, що за викраденням Завадського стояли білоруські розвідники. Упродовж наступних двох років зачіпок майже не

Павло Шеремет на початку 1998 р. на посаді керівника білоруського бюро російського телеканалу ОРТ. Журналіст переїхав до Москви, коли його стосунки з Президентом Білорусі стали ще більш напруженими. (Reuters / Василь Федосенко)

було, поки двох співробітників спецпідрозділу поліції не засудили за викрадення Завадського. Адвокат сім'ї Завадських назвав їх цапами-відбувайлами і наполягав на тому, що відповідальність за вбивство лежала на білоруському урядові, як повідомляв тоді СРІ. «Павло ніколи не переставав шукати того, хто міг бути замовником убивства його друга», – сказала Людмила Шеремет.

За словами Людмили Шеремет, її син невдовзі зрозумів, що йому «більше не дозволять вільно працювати в Білорусі». Він залишив «Новини» та «Час» і в 2000 р. переїхав до Москви.

ЖИТТЯ В РОСІЇ

У Москві Шеремет прийняв російське громадянство, а також став одним із провідних документалістів та ведучим спецпроектів на ОРТ. Проте він приїхав до Москви в момент кар'єрного зльоту Володимира Путіна, який став наступником Бориса Єльцина на посаді президента в 2000 р.

Перше, що Путін зробив, коли прийшов до влади, – почав переслідувати критичні, незалежні ЗМІ, консолідує контроль уряду над інформаційною сферою. НТВ, незалежний канал новин, який став відомим завдяки своїм журналістським розслідуванням і який транслював програму, у якій висміювали нового президента за допомогою схожої на нього ляльки, став однією з перших мішеней Путіна. Незадовго після його інавгурації служба безпеки увірвалася в офіс

телеканалу та конфіскувала документи. Критики засудили цей крок і заявили, що такі дії були політично вмотивованими, оскільки цей канал критикував Путіна під час його виборчої кампанії. Тиск з боку держави не припинявся, і в 2001 р. державний медіахолдинг «Газпром-Медіа» взяв його під свій контроль.

Подібні випадки повторювались не раз, оскільки Кремль почав будувати потужну пропагандистську машину. Коли кількість російських засобів масової інформації скоротилась, ті журналісти, які не хотіли, щоб їм вказували, що саме і як вони мають розповідати у державних ЗМІ, пішли звідти і приєдналися до кількох незалежних видань, які ще залишились. Але Шеремет залишився на каналі ОРТ, який у 2002 р. перейменували на «Перший канал», і знайшов спосіб продовжувати свою роботу, здебільшого оминаючи цензуру, за словами його друзів та колег, які працювали разом з ним або були гостями його програм.

«З самого початку [Шеремет] був розумним центристом, дослідником політичного життя. Це дозволило йому працювати на головному каналі Росії», – розповів Матвій Ганапольський, один із найпопулярніших російських політичних коментаторів, який народився в Україні і який часто з'являвся у репортажах Шеремета.

Хоча Павло Шеремет працював у Москві, він продовжував цікавитись подіями у рідній Білорусі і часто туди повертався, навіть після того, як його побили нападники, коли він робив репортаж про вибори в Білорусі у 2004 р. У 2005 р. він створив газету «Білоруський партизан», щоб закріпити свої позиції на батьківщині та підготувати наступне покоління білоруських журналістів, як розповіла Калінкіна.

Проте це видання дратувало Олександра Лукашенка. Людмила Шеремет та інші кажуть, що, на їхню думку, «Білоруський партизан» і постійна критика влади відіграли велику роль у тому, що сталося пізніше у 2010 р.

У березні того року Шеремета викликали до посольства Білорусі в Москві. За словами Людмили Шеремет, коли він туди приїхав, без будь-яких пояснень один з дипломатів вручив йому офіційний лист, у якому повідомлялося, що його позбавили білоруського громадянства і що йому необхідно було здати свій паспорт. «Ця ситуація нагадує мені про радянський період ... коли дисидентів позбавили радянського громадянства без будь-якого рішення суду і виганяли з країни», – розповів тоді Шеремет на радіо «Вільна Європа» / радіо «Свобода».

Згідно з білоруським законодавством, громадянин

не може бути позбавлений громадянства за будь-яких обставин. «Це могло статися лише за однієї умови – це був спеціальний указ Лукашенка», – сказала мені Калінкіна.

Лукашенко ніяк не прокоментував цю ситуацію, а його адміністрація не відповіла на запити СРЖ отримати коментарі. Людмила Шеремет сказала, що позбавлення Павла громадянства було одним із найбільш «зловісних» вчинків Лукашенка стосовно нього.

Шеремет сподівався, що одного дня він зможе повернутися до Білорусі та подати позов до суду проти держави за позбавлення його громадянства, як розповіла мені Калінкіна. «Він чекав, коли Лукашенко піде з посади президента», – сказала вона. Калінкіна пригадала, що коли Павло Шеремет хотів відчувати зв'язок зі своїми співвітчизниками, він їхав на київський залізничний вокзал і зустрічав потяг, що прибував з Мінська. «Він спостерігав за людьми, які сходили з потяга і шукав когось, кого він знав. Якщо він помічав знайомих, він хапав їх і возив по Києву, показуючи місто і щось безупинно їм розповідаючи цілий день за сніданком, обідом і вечерею», – сказала вона.

Людмила Шеремет розповіла, що боялася, що їй можуть не дозволили поховати сина в Білорусі через його статус негромадянина, та вона зітхнула з полегшенням, коли почула від білоруської влади, що Павло Шеремет може бути похований у Мінську.

Лукашенко визнав, що у них із Шереметом були неприязні стосунки, проте він сказав, що шанує журналіста, як розповіла мені Людмила Шеремет.

ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

В 2011 р., Шеремет вирішив переїхати до Києва. Він сказав колегам, що його непокоїло погіршення ситуації зі ЗМІ в Росії, як розповів Сакен Аймурзаєв, близький друг і колега Шеремета. Шеремет вважав, що Росія рухалась у тому ж напрямі, що й Білорусь наприкінці 1990-х, коли Путін почав активніше придушувати критичну пресу, свободу слова та опозиційних активістів. Аймурзаєв пригадав, як Шеремет розповідав, що його начальство почало піддавати його цензурі.

Але була і ще одна причина переїхати в Україну – нове кохання, Олена Притула. Вони зустрілися у 2008 р., коли Шеремет приїхав до Києва, щоб зробити репортаж про парламентську кризу та поговорити про газету «Білоруський партизан», яку він вважав

Опис, Акції протесту на Майдані: зіткнення протестувальників з правоохоронцями в Києві під час революції на Майдані у 2014 р. Репортажі Шеремета для СТР суперечили інформації, яку подавали державні російські ЗМІ. (AFP / Сергій Супінський)

своєрідним сестринським виданням «Української правди». «Це було єдине, що він міг сказати, щоб переконати мене поговорити з ним», – сказала Олена.

Проте Притула визнала, що було ще дещо, що допомогло їй переконати. «Серед людей мого покоління прізвище Шеремет мало надзвичайно важливе значення та було добре відомим», – сказала вона.

Після тієї зустрічі та після розірвання шлюбу з колишньою дружиною Шеремет відвідував Київ все частіше. Йому подобалося те, що в Києві він міг отримати доступ до високопоставлених політиків, бізнесменів та громадських діячів. «На відміну від Росії, тут не потрібно чекати 20 років, щоб міністр відповів на ваш запит», – сказав Аймурзаєв, давній друг Шеремета.

Севгіль Мусаєва-Боровик, головний редактор «Української правди», де Шеремет почав працювати оглядачем у 2012 р., розповіла, що завдяки тому, що Шеремет був дуже відомим, працювати було набагато простіше. «Ніхто ніколи не відмовлявся від інтерв'ю

з Павлом», – сказала вона мені, додавши, що вони часто затигувались і іноді тривали по кілька годин, торкаючись несподіваних тем.

Але Київ, місто з населенням всього у чотири мільйони людей, що приблизно на 10 мільйонів менше, ніж у Москві, іноді здавалось Шеремету замалим, за словами Аймурзаєва. «Павло страждав тому, що не міг знайти роботу такого масштабу, як ту, що у нього була в Москві», – сказав він.

Через три роки після його переїзду до Києва широкомасштабні акції протесту та подальша революція в Україні стали для нього саме тим викликом, який був гідний його талентів, – тим, через який у нього виник конфлікт з Москвою.

Я вперше зустрів Шеремета саме під час акцій протесту. Це було вранці 30 листопада 2013 р., після того, як спецназ бив та переслідував десятки демонстрантів від Майдану Незалежності до Михайлівського собору. Шеремет був сповнений енергії, проте його очі виглядали втомленими після довгої ночі. Я

поцікавився його думкою з приводу того, що сталося, коли він відправив повідомлення в Twitter зі свого телефону майже 200 тисячам своїх підписників.

«На жаль, у мене було відчуття, що щось таке може статися», – сказав він. Шеремет передбачив, що через жорстокість влади того ранку протести перейдуть у революцію. Звичайно, історія показала, що він мав рацію. Коли почалася революція, Шеремет опинився в самому центрі подій.

«Він був на Майдані кожен день і кожну ніч. Коли він приходив додому, від нього завжди пахнуло димом від вогнищ, які запалювали на Майдані», – розповіла мені Притула (Майдан, центральна площа Києва, був серцем революції). Майдан був огорожений саморобними барикадами, які досягали приблизно 1 метра в висоту. Там були польові кухні та табір для тисяч протестувальників, сцена, медичний центр, інформаційний центр тощо. Його мешканці зігрівалися гарячим борщем та, звичайно ж, металевими діжками, у яких палав вогонь.

У своїх репортажах для російського Суспільного Телебачення Росії (СТР) Шеремет наголошував на рішучості звичайних українців боротися за свободу від Москви та жорстокості тодішнього режиму президента Віктора Януковича – в результаті зіткнень із поліцією перед втечею колишнього лідера наприкінці лютого 2014 р., як повідомлялось, було вбито понад 100 демонстрантів. Репортажі Шеремета дуже відрізнялися від тієї інформації, яку подавали в більшості державних програм новин в Росії, зображуючи українських революціонерів як кровожерливих ультраправих націоналістів, а саме повстання – як переворот, який підтримував русофобський Вашингтон.

Шеремет часто брав інтерв'ю у таких особистостей, як лідер російської опозиції Борис Немцов, його близький друг, який у прямому ефірі дорікав Кремлю за втручання в ситуацію в Україні. (Немцов був вбитий в Росії 27 лютого 2015 р.)

Через такі сюжети та критичні коментарі у Шеремета виникли проблеми з російськими цензорами. Олена Притула пригадала, що в травні 2014 р. Олексій Громов, колишній прес-секретар Кремля, а потім заступник начальника штабу Адміністрації Президента, зв'язався з редакторами «СТР», вимагаючи прибрати Шеремета з ефіру.

Спочатку редактори Шеремета в Москві запропонували йому піти у відпустку на два місяці, сподіваючись, що Кремль забуде про нього. Але для Шеремета таке рішення було неприйнятним. 17 липня того ж року він написав на своїй сторінці у Facebook, що

звільнився з «СТР», зазначивши, що його «переслідували». Він засудив військові дії Росії в Україні. «Я вважаю анексію Криму та підтримку сепаратистів [Росією] на сході України кривавою авантюрою та фатальною помилкою російської політики», – сказав він на радіо «Вільна Європа» / радіо «Свобода».

«СТР» відмовився дати мені коментар. Кремлівська прес-служба не відповіла на запит СРІ на коментар.

ЗАГРОЗЛИВЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Наступного року, коли Шеремет працював в «Українській правді» та на радіо «Вісті», він повідомляв про те, що за ним стежать в Україні, а також зізнався, що нервував через подорож до Москви, як розповіли його друзі та колеги.

Шеремет та Притула розповіли друзям та поліції в листопаді 2015 р., що бачили машину, припарковану біля їхнього будинку. Упродовж кількох днів по три або чотири людини одночасно сиділи всередині із зачиненими вікнами. Одного разу Шеремет підійшов до машини, постукав у вікно, запропонував чай чоловікам, які знаходилися всередині, і запитав, що вони там роблять, як розповіла Олена Притула. Здивувавшись, ті не відповіли нічого і поїхали геть. Але вони повернулися наступного дня і приїжджали ще кілька днів поспіль на різних автомобілях.

Притула сказала, що вони з Павлом пригадали тоді, що їхній друг Сергій Лещенко, який раніше робив журналістські розслідування для «Української правди», а у 2014 р. став народним депутатом, не так давно звинуватив міністра внутрішніх справ Авакова та іншого політика у шпигуванні за ним. Вони спростували ці звинувачення. Притула розповіла, що вона подзвонила Лещенку, щоб спитати у нього поради, і попросила приїхати та перевірити ті автівки.

Разом Притула, Шеремет та Лещенко викликали поліцейських, які прийшли у супроводі Геращенко, радника Авакова та народного депутата, який, як вважається, стоїть за сайтом «Миротворець», щоб допитати людей у машині. За словами Притули, офіцери та Геращенко розповіли Лещенку, що ті чоловіки вели спостереження за борделем для приватної охоронної фірми, назву якої вони не хотіли називати. Олена Притула сказала Геращенко, що вона не повірила в його історію. Той своєю чергою відповів, що за нею та Павлом ніхто не стежить, принаймні не поліція. І запропонував Притулі «запитати СБУ».

Геращенко підтвердив, що приходив додому до

Президент Петро Порошенко розмовляє з родичами Павла Шеремета під час церемонії прощання з журналістом у Києві. Глава держави пообіцяв швидке розслідування, але досі не було названо жодного підозрюваного. (AFP / Сергій Супінський)

Притули, і сказав, що, на скільки він пам'ятає, все було приблизно так, як розповіла Олена. Він повідомив про свою розмову з Головою СБУ Грицаком щодо цього інциденту і згадав, як Грицак сказав: «Нам нічого не відомо про [спостереження]».

У СБУ відхили наші запити на проведення інтерв'ю для цього звіту.

Притула розповіла, що також подзвонила журналістам «Схем», програми розслідувань української служби радіо «Вільна Європа» / радіо «Свобода». Вони перевірили інформацію про власників деяких автівок, які знаходилися біля її будинку, та виявили, що багато номерних знаків не відповідали транспортним засобам, а тому припустили, що автівки використовували для стеження.

У березні 2016 р. стався ще один інцидент. До офісу «Української правди» надіслали пакунок, як розповіли Олена Притула та Севгіль Мусаєва-Боровик, головний редактор «Української правди». У ньому

містилася детальна інформація про роботу журналістів «Української правди», зокрема, Мусаєвої-Боровик та Шеремета. Севгіль додала, що деякі відомості були взяті з телефонних розмов та листування у Facebook і Viber, тому висловила припущення, що їхні мобільні пристрої та облікові записи в соціальних мережах перевіряли.

Як повідомила Мусаєва-Боровик, у тих документах ішлося про розслідування журналістів «Української правди», що стосувалися певних осіб з Адміністрації Президента, а також незаконної контрабанди вугілля з невідконтрольних уряду територій на сході країни, охоплених війною. Вона сказала, що її джерела в правоохоронних органах розповіли, що такі детальні записи часто роблять співробітники СБУ. За словами Мусаєвої-Боровик, усвідомлення того, що хтось так уважно стежить за їхньою роботою та прослуховує розмови, налякало їх.

На лютневій прес-конференції, присвяченій

розслідуванню вбивства Шеремета, Аваков зазначив, що співробітники СБУ сказали йому, що Служба безпеки не стежила за Притулою та Шереметом.

Директор з комунікацій поліції повідомив СРІ, що слідчі «не знайшли жодного підтвердження [про те, що за Шереметом велося спостереження], але все ще має справу з цим». СБУ не відповіла на запит СРІ про коментар.

ОСТАННІ ДНІ ПАВЛА

Родичі та друзі Шеремета розповіли, що впродовж кількох тижнів перед вбивством вони помітили зміни в поведінці журналіста. За їхніми словами, він здавався напруженим. Калінкіна також зазначила, що за два тижні до його смерті, після останньої поїздки до Мінська, настрої Шеремета став ще більш «похмурим».

«Мені здається, перед своєю загибеллю він відчував певне розчарування від української революції на Майдані, оскільки не бачив реальних змін після неї», – сказала мені Калінкіна.

Водночас у Шеремета було три зустрічі, які могли мати вирішальне значення. Його родичі та друзі вважають, що слідчі повинні уважніше їх вивчити:

1. Олександр Клименко. 10 червня Шеремет поїхав до Москви, зокрема і для того, щоб відсвяткувати 20-річчя своєї доньки Єлизавети. Але він також домовився про зустріч з Клименком, союзником колишнього президента Януковича та власника радіо «Вісті». Тоді Шеремет все більше боявся, що з ним «могло щось статися» під час поїздки до Москви, як сказала Притула, не вдаючись у подробиці.

Притула підтвердила, що Шеремет і Клименко зустрілися в Москві, як і Єлизавета Шеремет, яка розповіла в інтерв'ю по Skype, що в машині перед зустріччю з Клименком її батько був «сам не свій» і сказав їй, що він їхав зустрітися із «бізнесменом-втікачем».

«Він був доволі знервованим. Зазвичай мій батько не був таким. Він не попросив мене піти з ним, як це було зазвичай», – сказала вона. Батько не пояснив їй, чому він так нервував, і не сказав, що саме його турбувало (якщо була якась конкретна причина).

Олена Притула, друг Шеремета Сакен Аймурзаєв та Севгіль Мусаєва-Боровик говорили про те, що Павло хотів побачити, у якому психічному стані був Клименко, і відчувти, яке майбутнє може чекати на їхню новинну агенцію. Крім того, Павло розповів

їм, що Клименко хотів поговорити з ним про призначення його головним редактором «Вісті-новин», а також попросити допомогти йому знайти спосіб приїхати до Києва. Клименко, відданий та навіть дещо радикальний вірянин, прихильник російської православної церкви, за словами Аймурзаєва, сподівався, що Шеремет допоможе реабілітувати його в очах українців, завдяки чому він зміг би повернутися.

«Павло пішов від нього розчарованим і сказав, що Клименко страждає від православ'я головного мозку», – розповів Аймурзаєв, додавши, що Шеремет відмовився від пропозиції очолити «Вісті-новини» ще до того, як повернувся до Києва.

Клименко відмовився дати мені інтерв'ю. В електронному листі він відмовився коментувати свою зустріч з Шереметом.

2. Володимир Кара-Мурза. 17 За три дні до загибелі, липня Шеремет разом із Притулою зустрілися у Києві з Володимиром Кара-Мурзою, російським опозиціонером та критиком Путіна. У телефонному інтерв'ю з Вашингтона Кара-Мурза розповів, що вони обговорювали фільм, над яким він працював, про їхнього спільного друга Бориса Немцова. Кара-Мурза, якого, за його словами, двічі намагались отруїти, очевидно, щоб змусити його замовкнути, припустив, що те, що вони мали тісні зв'язки з Немцовим до його вбивства, могло бути мотивом для вбивства Шеремета.

Кара-Мурза також повідомив, що під час їхньої зустрічі Шеремет розповів, як у Москві поліцейські зупинили його машину без жодних очевидних причин. Єлизавета Шеремет сказала, що такого не було, коли вона була разом із батьком, проте це могло трапитися пізніше. Павло розповів Володимирі, що правоохоронці взяли у нього документи, записали його дані, а потім просто поїхали, не пояснивши, чому власне вони його зупиняли. Шеремету цей інцидент «видався дивним», як сказав Кара-Мурза.

3. Андрій Білецький. У Шеремета була ще одна потенційно важлива зустріч за кілька годин до його смерті. Близько 23:00, 19 липня він зустрівся біля свого будинку з Андрієм Білецьким, ультраправим колишнім командиром батальйону «Азов», про якого писав у своїй останній статті, а також з п'ятьма його колегами. Білецький відхилив кілька запитів про інтерв'ю для цього звіту, але він та інший член «Азова», білорус Сергій Коротких, який отримав

ДАНИ РОЗСЛІДУВАННЯ В ЦИФРАХ: ЗІБРАНИЙ ДОКАЗ В СКОЄННІ ВБИВСТВА ПАВЛА ШЕРЕМЕТА

Розслідувачі з поліції, СБУ та Міністерства
Внутрішніх Справ, які працюють в цій справі

3

Обвинувачі від уряду,
призначені в цій справі

1,800

Проведені інтерв'ю

150

Переглянутих
терабайтів
відеоматеріалів

280

Оцінювань та аналізу
стосовно проведеної
журналістської роботи
Павлом Шереметою

0

Визначено
підозрюваних

0

Обвинувачень

Джерело: Дані цифри були наведені на українській прес конференції поліції в Україні у лютому 2017р. Дослідження СРІ/ Комітету захисту журналістів
Дизайн: Maha Mahsud / Маха Махсуд
Дизайн значків: freerik.com

українське громадянство від Порошенка за те, що воював разом з українськими військовими на сході країни, дали інтерв'ю для документальної стрічки «Вбивство Павла». У ньому Білецький і Коротких розповіли, що вмовили Шеремета зустрітися з ними, оскільки хотіли порадитися із ним щодо акції протесту, яка мала відбутись наступного ранку. Їх зустріч тривала близько 10-15 хвилин.

Багато хто з колег Шеремета сказали мені, що вони сподіваються, що слідчі з'ясують подробиці тієї зустрічі з «Азовцями». На думку декого з них, поява «Азовців» біля місця злочину та той факт, що вони відомі застосуванням насильства, викликають питання. Проте їх хвилює, що через тісний зв'язок між «Азовцями» та Аваковим, який їх публічно підтримував, ставлення до них буде поблажливим.

Коли я розмовляв з Коротких в травні, він сказав, що пішов до поліції у день вбивства Шеремета. Він розповів, що на наступний день його допитали прокурори, і, як він вважав, його свідчень було достатньо, щоб довести його непричетність. Він сказав, що вирішив негайно піти до органів влади, тому що Шеремет був «другом».

Через два місяці співробітники СБУ прийшли до нього, щоб поставити додаткові запитання, а потім розповіли пресі, що «Азовців» перевіряють як підозрюваних, як розповів мені Коротких. Він стверджував, що це було зроблено для того, щоб «розслідування справи пішло у невірному напрямі».

Коли я прямо запитав Коротких про те, чи він або хтось із його колег по «Азову» були якось причетні до вбивства Шеремета, Коротких рішуче відповідав: «Ні».

У заяві Головного слідчого управління Національної поліції мені відповіли, що представників «Азова» допитали «як свідків ... про обставини їхньої зустрічі з Шереметом у переддень його вбивства». Директор з комунікацій України поліції заперечив у заяві до СРІ про те, що слідчі перешкоджають будь-яким способом допитувати та розслідувати представників «Азова».

‘ПРОФЕСІЙНИЙ УДАР’

Зустріч із Білецьким і «Азовцями» стосується іншої, надзвичайно важливої обставини.

Один із охоронців «Азова», що був там тієї ночі, якого в документальному фільмі «Вбити Павла» називали просто Костя, сказав, що, йдучи, вони

помітили на вулиці дві автівки та якогось чоловіка, що стояв біля входу в тунель. Згодом з'ясувалося, що за кермом однієї з них марки "Skoda" перебував колишній співробітник СБУ Ігор Устименко. Протягом декількох годин Устименка та особу, яка виявилась водієм другої автівки, видно на записах відео спостереження, використаних при створенні документального фільму. Вони ходили довкола будинка Шеремета й Притули. У якийсь момент їх видно на записах разом.

Устименка вдалось розшукати за допомогою детектива групи «Bellingcat», що проводить розслідування на основі відкритих джерел, який ідентифікував державний реєстраційний номер тієї автівки марки «Skoda», яку видно на записах камер відеоспостереження. Устименко розповів журналістам, що він дійсно перебував на місці скоєння злочину, але заперечив, що він знав щось про майбутнє вбивство або бачив осіб, підозрюваних у його скоєнні. Він заявив, що його найняли як приватного охоронця для захисту дітей.

Після показу документальної стрічки СБУ підтвердила інформацію про те, що Устименко дійсно працював у цій структурі до 2014 року.

Влада заявила 15 травня, що вони допитали Устименка, але не надавали жодної специфіки журналістам про те, що він розповів слідчим. Директор з комунікацій поліції повідомив СРІ у червні, що офіцери досі досліджують, чому колишній агент в той же ночі був біля квартири Шеремета.

Інформація про встановлення особи Устименка та його присутність на місці скоєння злочину не була розкрита офіційним слідством. Проте, органи, що займаються розслідуванням вбивства, мали доступ до потужних ресурсів, в тому числі експертів ФБР, залучених до проведення криміналістичного аналізу. Відповідну інформацію підтвердив Порошенко, Національна поліція України та Посольство США.

«Усі фахівці, що повинні перебувати [на місці скоєння злочину], коли трапляється щось подібне, були там того дня», – заявила Хатія Деканоїдзе, на той момент голова Національної поліції, яка прибула на місце злочину однією з перших серед офіційних осіб та очолила слідство за особистим дорученням Порошенка.

Проте, як сказала Деканоїдзе, із самого початку зачіпок майже не було. «Це був ретельно спланований злочин, скоєний професіоналами. [Кілери] майже не залишили слідів», – розповіла вона.

8 лютого 2017 р. під час прес-конференції в Києві поліція представила широкому загалу результати слідства у справі. За словами наступника Деканоїдзе, голови Національної поліції Сергія Князева, заступника голови Національної поліції та начальника відділу розслідувань Олександра Вакуленка і міністра внутрішніх справ Авакова, близько 35 слідчих із Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та СБУ, а також три прокурори працювали над розслідуванням цієї справи, було проведено більше 1,800 допитів, переглянуто 150 терабайтів записів з більш ніж 200 камер відеоспостереження та здійснено 280 експертних оцінок опублікованих репортажів, статей, радіо- та телевізійних програм Шеремета.

Серед нової інформації, оприлюдненої офіційними особами, був лише відеозапис чоловіка та жінки, зафіксованих декількома камерами відеонагляду, що з 15 до 19 липня спостерігали за районом, де мешкали Притула та Шеремет, а вранці 20 липня були помічені біля їхнього будинку. Відеозапис, як здається, тих самих переодягнених осіб, що закладають вибуховий пристрій до днища автівки "Subaru" за декілька годин до вибуху, потрапив у засоби масової інформації через декілька днів після вбивства.

Також під час лютневої прес-конференції Князев і його колеги провели аналіз вибухового пристрою – модифікованої протипіхотної міни MON-50, а також продемонстрували відео, на якому відтворено вибух.

«Це була саморобна стандартна бойова міна, яку можна знайти де завгодно в країні, де йде війна», – сказав мені Князев під час інтерв'ю, жестикулюючи. – «Рівень навичок вбивць можна порівняти з майстерністю солдата першого року служби [в будь-якій армії світу] ... Це був дуже простий, але дуже ефективний [спосіб] убивства».

Інші нові відомості, оприлюднені з того часу, містяться лише в документальній стрічці. Тієї ночі крім Устименка поблизу будинка Шеремета та Притули, камера відеоспостереження зафіксувала двох осіб, які заклали бомбу, в темному одязі – а не в світло-сірому, яким він здавався на інфрачервоному відео гіршої якості, оприлюдненому поліцією – у момент їхнього наближення до автомобіля марки "Subaru" на вулиці Івана Франка. На спині чоловіка видно велику емблему.

За даними офіційного слідства, ці чоловік і жінка є «фігурантами» у справі, а не підозрюваними в

скоєнні злочину. Публічно поліція не ідентифікувала цих осіб.

Змушений під час квітневого інтерв'ю зі мною надати більше інформації про цю пару, Князев висловив припущення, що слідчі знають, хто ці особи, але він не міг розголошувати деталі журналістам, оскільки це могло б спонукати їх до переховування чи втечі.

Деканюїдзе ж заявила, що має певні сумніви щодо ідентифікації слідчими осіб, причетних до злочину, та висловила припущення, що Князев просто робив вигляд, наче його команда володіє значно більшим обсягом інформації, ніж було оприлюднено, щоб не здаватися некомпетентним. Вона додала, що обсяг інформації, представленої 8 лютого, не перевищував обсяг доказів, зібраних слідством на момент її відставки в листопаді.

Деканюїдзе сказала, що залишила свою посаду тому, що її зусилля, спрямовані на реформування Національної поліції, блокувалися її начальством. У той же час вона заявила, що її начальство не намагалось перешкоджати її роботі над справою Шеремета. Керівництво Національної поліції прямо не відреагувало на її заяви під час відставки чи в інтерв'ю, які вона давала для цього звіту, обмежуючись коментарем стосовно належного виконання нею службових обов'язків.

Найближче оточення Шеремета, що могло володіти важливою інформацією, повідомило, що слідчі проігнорували інформацію, надану ними, аби не задавали додаткових питань після перших допитів. «Спочатку в мене було враження, що [влада] зацікавлена в проведенні ретельного розслідування. Проте, згодом я побачила в тому, що їхня зацікавленість поступово сходить нанівець», – розповіла мені Притула. – «Більшість моїх друзів, які розповіли мені про прихід поліцейських до них додому з питаннями про те, чи бачили вони або чули щось примітне, характеризували ці питання як доволі поверхові». Вона сказала, що поліція не допитувала її протягом шести місяців.

Людмила та Єлизавета Шеремет у окремих інтерв'ю розповіли мені, що до 21 квітня, коли в Києві в Адміністрації президента відбулася їхня зустріч з Президентом Порошенком, головою СБУ Грицаком і двома іншими представниками правоохоронних органів, ніхто з осіб, залучених до проведення слідства, не контактував з ними протягом декількох днів після смерті Шеремета. Через дев'ять місяців, і тільки з їхньої власної ініціативи, вони зустрілися з

цими особами, які, за словами Єлизавети Шеремет, лише висловили їм співчуття.

Відповідаючи на запитання про стверджувану некомпетентність слідчих, директор зв'язку для поліції розповів СРІ, що розслідування складне, і дані не можуть бути оприлюднені, щоб уникнути шкоди слідству.

Деякі з друзів і родичів Павла розповідали, що перше, що підказувала їм їхня інтуїція, було те, що за вбивством стоять російські спецслужби, проте вони швидко схилилися до думки, що в цьому злочині присутній український слід. За їхніми словами, частково це пояснюється тим, що, критикуючи Путіна та дії Росії в Україні, Шеремет вже декілька років не впливав на формування громадської думки в Москві; але основною причиною були постійні нападки та залякування журналістів «Української Правди», що передували трагічній події 20 липня.

Однак, Притула, на відміну від багатьох своїх колег, заявила, що вона не відкидає білоруський чи російський слід в цьому вбивстві, та вважає, що ці дві версії повинні розслідуватись із не меншим завзяттям. Вона сказала мені, що деякі спільні риси справи Шеремета та вбивства Дениса Вороненкова – колишнього депутата російської Держдуми, згодом критика Кремля, якого було вбито в Києві в лютому після його втечі до України –

змусили її по-новому поглянути на версію щодо причетності Росії.

Більшість представників українських правоохоронних органів, з якими я спілкувався, готуючи цей звіт, кажуть, що вважають найменш вірогідним сценарій вбивства Шеремета білоруською владою, яка таким чином помстилася йому за його роботу в минулому, оскільки він вже давно залишив білоруську політичну сцену.

Всі вони зійшлися на думці, що найбільш вірогідним сценарієм є вбивство Шеремета за наказом Кремля чи російських спецслужб із метою подальшої дестабілізації ситуації в Україні, яку й так розриває війна, проте всі вони відмовилися надати щось суттєвіше, ніж непрямі докази цього. У деяких випадках доходило до відвертого невдоволення, коли я наполегливо просив надати хоч якусь конкретну інформацію.

Коли я намагався отримати більше інформації в Князева, голови Національної поліції, він вийшов із себе та вказав на годинник, зазначивши, що в нього залишилося «14 хвилин» на розмову зі мною, та запропонував мені поставити питання, що більше

Фото Павла Шеремета на його робочому столі в офісі радіо «Вісті». Його колеги розповіли, що через досі нерозкрите вбивство репортера журналісти в Україні стали дуже обережними. (AFP / Сергій Супінський)

стосуються справи. Він наполягав на тому, що досі розглядаються всі можливі версії, а слідчі не відкидають можливості скоєння цього вбивства українцями.

Тим не менш, за словами Князева та інших представників поліції, вони вважають, що вбивці отримали замовлення на скоєння цього злочину, були підготовлені та отримали вибуховий пристрій від російських оперативників, які згодом допомогли їм зникнути.

В останні місяці влада визнала деякі помилки, яких припустилося слідство. Генеральний прокурор Юрій Луценко заявив, що помилки мали місце. Виступаючи в парламенті 24 травня, він заявив, як повідомила агенція новин «Інтерфакс-Україна», що Національна поліція упустила «найважливіший» запис камери відеоспостереження – той самий, який дістали журналісти, що працювали над створенням документальної стрічки – на самому початку розслідування. «Шкода, що про це стало відомо всьому світові, а не тільки слідству, тим не менш, ці

записи є надзвичайно важливими для слідства», – заявив Луценко, додавши, що поліція визнала свою помилку та «намагається надолужити згаяний час».

Напередодні повідомили, що заступник міністра внутрішніх справ Вадим Троян заявив, що коли поліція отримала з СБУ відео, що зафіксувало підозрюваних, воно було зіпсоване. 25 травня очільник СБУ Грицак парировував, стверджуючи, що на момент передачі матеріалу, згідно з відповідними документами, відео було належної якості.

Подібні помилки в сукупності зі слідством, яке загальмувало, аж ніяк не наближають перспективу вчинення правосуддя. За словами Притули, «Із таким запізненням розкрити вбивство у 10 разів складніше».

Українська влада майже не просунулася в процесі встановлення осіб – вже не кажучи про затримання – вбивць Шеремета. Слідство ускладнюється внутрішніми розборками між представниками правоохоронних відомств, яким доручено проводити розслідування. Докази були проігноровані та

спотворені. Нечисленні нові версії слідства ініційовані не владою, а журналістами, що проводять власне розслідування. Серед потенційних свідків, ідентифікованих журналістами, є люди, пов'язані з відомствами, яким доручено провести розслідування справи. Все це викликає занепокоєння стосовно довіри до слідства та його об'єктивності.

Із самого початку Україна стверджувала, що російські спецслужби організували це вбивство. Але значна частина непрямих доказів вказує на український слід у цій справі, викликаючи питання, чому влада просуває російську версію та чи не приховує вона докази щоб захистити когось впливового. Якщо це не так, наполягають родичі Шеремета, його друзі та колеги, влада повинна оприлюднити докази, що вказують на російський слід у його вбивстві.

Деякі колеги Шеремета додали, що відсутність інформації негативно вплинула на ситуацію зі свободою слова та спричинила недовіру й підозри до влади. Зухвале вбивство такого визначного журналіста ускладнює подальше життя багатьох людей та їхнє повернення принаймні до видимості нормального життя.

Притула й досі не повернулася до роботи й каже, що вона працює над «зціленням душі, збираючись із силами, необхідними для того, щоб жити далі».

У Мінську мати Павла, Людмила Шеремет, у відповідь на слова підтримки тремтливим голосом повторює те, що вона сказала колегам свого сина під час його похорону: «Зробіть усе, щоб Павло помер не дарма. Не припиняйте боротися». ♦

ПРИМІТКА РЕДАКТОРА: У розділі «Життя в Україні» у даному звіті, а також у графіці «Версії розслідування» були зроблені виправлення, щоб відобразити той факт, що Шеремет працював на СТР під час акцій протесту на Майдані Незалежності. У розділі «Останні дні Павла» були зроблені виправлення, щоб відобразити той факт, що Шеремет розповів друзям, що російські поліцейські зупинили його автомобіль.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Комітет із захисту журналістів пропонує такі рекомендації:

УКРАЇНСЬКІЙ ВЛАДІ

Президенту Порошенку

- Задіяти достатні ресурси, наявні у Вашій Адміністрації, для притягнення до відповідальності винуватців убивства Павла Шеремета, зокрема організаторів цього злочину. Вимагати регулярних звітів про хід слідства та проінструктувати відповідні відомства стосовно оприлюднення цих звітів.
- Розглянути можливість запрошення незалежних міжнародних слідчих з метою розслідування вбивства Павла Шеремета задля ретельного вивчення кожного мотиву та вчинення правосуддя.
- Безкомпромісно засуджувати та вимагати розслідування всіх випадків погроз і проявів насильства проти журналістів в Україні. Публічно висловити визнання значущості критичної, незалежної преси в українському суспільстві. Засудити практику диференціації журналістів на патріотів і непатріотів.
- Покласти відповідальність на державних посадових осіб за заохочення дій проти преси або неспроможність розслідувати такі випадки.

Відомствам, які проводять розслідування вбивства Павла Шеремета, зокрема Генеральна Прокуратура України, Служба Безпеки України (СБУ), Міністерство внутрішніх справ і Національна Поліція

- Дослідити журналістську роботу Шеремета в Україні як потенційний мотив його вбивства.
- Надати родині Шеремета та його юридичним представникам доступ до матеріалів слідства про вбивство.
- Відновити слідство у справі про вбивство Шеремета шляхом перевірки ще невивчених версій, допитів свідків, які ще не спілкувалися зі слідчими, опитувань колег та аналізу його журналістської діяльності. Відслідкувати та затримати потенційних підозрюваних і ретельно перевірити результати будь-яких паралельних, незалежних розслідувань у справі про вбивство.
- Усунути можливість упередженості слідства шляхом призначення незалежних фахівців для проведення розслідування.
- Вимагати регулярних звітів по суті про хід слідства у справі про вбивство Шеремета та їхнього оприлюднення. Регулярно спілкуватися із засобами масової інформації та належним чином реагувати на запити про інтерв'ю щодо розслідування цього вбивства.

МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ

Уряду Російської Федерації

- Всіляко співпрацювати зі слідством у справі про вбивство Шеремета та сприяти допущенню українських слідчих до будь-яких і всіх матеріалів, що мають стосунок до цієї справи в Росії.

Уряду Республіки Білорусь

- Всіляко співпрацювати зі слідством у справі про вбивство Шеремета та сприяти допущенню українських слідчих до будь-яких і всіх матеріалів, що мають стосунок до цієї справи в Білорусі.
- Посмертно відновити білоруське громадянство Шеремета.

Європейському Союзу

- Відзначити перші роковини вбивства Шеремета жорсткою заявою, закликаючи українську владу оперативного притягти усіх винуватців, зокрема організаторів цього злочину, до відповідальності.
- Поручувати питання про справу Шеремета в двосторонніх обговореннях з українською владою до остаточного розслідування його вбивства. Це має стати своєрідним критерієм при оцінці прогресу реформ в Україні, що фінансуються ЄС, зокрема реформи в сферах юстиції та верховенства права, боротьби з корупцією та посилення українських ЗМІ.
- Гарантувати підтримку та захист Делегацією ЄС та дипломатичними місіями держав-членів ЄС у Києві всім українським журналістам, яким загрожує небезпека, здійснювати моніторинг всіх випадків безкарності вбивств працівників ЗМІ, підтримувати спілкування з родинами загиблих журналістів, які намагаються добитися справедливості.

Лідерам Ради Європи

- Уважно вивчати, в тому числі з допомогою Платформи сприяння захисту журналістики та безпеці медіа працівників, всі випадки безкарності за скоєння злочинів проти журналістів в Україні, та покласти на Україну відповідальність за адекватне реагування на повідомлення про відповідну загрозу.
- Переконатися в тому, що Комісар з прав людини порушує питання безкарності у справі про вбивство Шеремета під час відкритих засідань в Україні та допомагає українській владі в посиленні прав ЗМІ та правових установ, функцією яких є вирішення проблеми безкарності при скоєнні злочинів проти преси.

Defending Journalists Worldwide

www.cpj.org

Twitter: [@pressfreedom](https://twitter.com/pressfreedom)

Facebook: www.facebook.com/committeetoprotectjournalists

